

Grocki). Te klubove osnivali su Srbi rusofilskog usmjerenja. Klubovi su dobivali pošiljke ruskih knjiga. Svoj rad smanjili su 1897, u vrijeme Aleksandrovog osobnog režima, a pojačali su ga poslije Milanove smrti (1901).

Pavlučenko govori i o utjecaju ruskih doseljenika iz ranijeg vremena na razvoj srpsko-ruskih kulturnih odnosa. Tako govori o A. P. Hitrovu, koji je bio dobrovoljac u rusko-turskom ratu 1877—78. Hitrovo se 1879. nastanio u Srbiji i organizirao široku djelatnost na propagiranju ruske kulture i jezika. Bio je dopisnik petrogradskih novina »Novo vrijeme«, a zatim i prevodilac u ruskom poslanstvu u Srbiji. Predavao je ruski u nekim školama, a jedno je vrijeme učio ruskom jeziku i Aleksandra Obrenovića. Organizirao je dobavu ruskih knjiga i činio uopće sve što je koristilo ruskoj propagandi. Bilo je i drugih sličnih djelatnika. Pavlučenko govori i o N. V. Zjusmenu, N. A. Zegeru, M. V. Jurkeviču. »Može se zaključiti da dio doseljenika iz Rusije, koji su doselili u Srbiju u posljednjoj četvrtini XIX. stoljeća, nije raskinuo veze s domovinom. Ti su ljudi sudjelovali u rusko-srpskim društvenim i kulturnim vezama, koje su u uvjetima nestabilnih službenih odnosa igrale važnu ulogu u očuvanju i daljnjem razvijanju tradicionalnog prijateljstva, razmjene kulturnih vrednota i upoznavanju bratskih slavenskih naroda« (99).

Zatim Pavlučenko govori o značenju slavenskih dobrotvornih društava u Petrogradu, Moskvi, Kijevu i Odesi za razvoj kulturnih veza sa Srbijom (razmjena knjiga, međusobni posjeti, obilježavanje raznih obljetnica: npr. 500-godišnjica kosovske bitke, 25-godišnjica rusko-turskog rata koja je održana u Petrogradu 1902, 100-godišnjica rođenja Vuka Stefanovića Karadžića i dr.).

Na kraju poglavlja o kulturnim vezama Pavlučenko navodi kakvi su kontakti bili u oblasti glazbene i likovne umjetnosti.

Pavlučenkova je knjiga vrijedan doprinos proučavanju odnosa Rusije i Srbije na kraju prošlog stoljeća, zato što je rađena na osnovi niza dosad nepoznatih dokumenata i obuhvaća sve nivoe odnosa između dviju država, od političkih do kulturnih. Šteta što se autor nije opširnije osvrnuo i na ekonomske odnose Rusije i Srbije u razmatranom periodu, već se, kako stoji i u podnaslovu (»Diplomatski odnosi, Društvene veze«), zadržao najviše na političkoj i kulturnopolitičkoj historiji. Knjiga bi imala mnogo veću vrijednost da je Pavlučenko obradio i srpske arhive. Građa iz tih arhiva vjerojatno bi utjecala na dopunu ili čak i mijenjanje nekih Pavlučenkovih ocjena, pogotovo onih u kojima dolazi do izražaja njegova subjektivnost.

Damir Agičić

JURAJ DOBRILA — ISTARSKI PREPORODITELJ. 1812—1882, Pazin, 1985.

Na ovitku zbornika radova »Juraj Dobrila — istarski preporoditelj, 1812—1882«, Pazin, 1985. stoji fotografija veoma staroga županskog stola i kratki natpis »Juraj Dobrila«. Ta skupina jedva obrađenih kamenih komada, složenih oko kružne ploče oblika stola, na najbolji mogući način simbolizira težački svijet u kojem je Juraj Dobrila poniknuo i iz kojeg je krenuo putem koji će ga na kraju dovesti do samog vrha u hijerarhiji istarske Katoličke crkve. Sto godina nakon njegove smrti ponovno se Dobrila našao u središtu pažnje, ne samo povjesničara koji su se prihvatili posla da istraže još neistražena i nepoznata mjesta u njegovom životu i radu, već i mnogih običnih ljudi, u prvom redu

Ježenjaca, Tinjanaca, Pazinjana, Porečana i svih drugih koji su se u to vrijeme našli na nekoj od brojnih manifestacija.

Ta je godišnjica obilježena (1982) prvo u Zagrebu, pa Pazinu, i to znanstvenim skupom koji je posvećen Jurju Dobrili, a zatim su se smjenjivale prigodne manifestacije u Velom Ježenju, Tinjanu, Poreču i Trstu. Sve je to kasnije detaljno dokumentirano u zborniku: »Juraj Dobrila — istarski preporoditelj (1812—1882)«. Objavljen je u veljači 1985; no za razliku od događanja 1982. godine, pojava edicije u javnosti prošla je dosta nezapaženo i u našoj historiografiji i u publicistici uopće.

Kroz tekstove pojedinih autora sada se stvara cjelovita slika o vremenu u kojem je Dobrila živio, o njegovom preporodnom, pastoralnom, gospodarskom i kulturno-prosvjetnom djelovanju, kao i o djelovanju njegovih suradnika (pa i protivnika), a sve na osnovi najnovijih istraživanja i znanstvenih saznanja. Prvi put tu su objavljeni i neki dokumenti i fotografije iz naših i inozemnih arhiva. Od osnivanja — još u jesen 1982. godine — pred Uredničkim odborom stajao je odgovoran zadatak da pripremi knjigu koja će osim informativnog imati i znanstveni karakter. Knjiga je sadržajno podijeljena u dvije zaokružene cjeline. Prvo je prikazan rad samoga znanstvenog skupa koji je održan u Zagrebu, u palači Akademije, i odmah u Pazinu, a zatim su opisane sve popratne manifestacije. Tome prethodi uvodni dio s predgovorom, enciklopedijskim biografskim podacima Jurja Dobrile (P. Strčić), programom i satnicom proslave te detaljnim pregledom rada skupa i drugih manifestacija s pozdravnim riječima organizatora, pokrovitelja i dr. Svi objavljeni tekstovi popraćeni su i brojnim fotografijama, a saopćenja sa znanstvenog skupa bilješkama, sažecima na jednom od stranih jezika, bibliografskim i drugim podacima. Objavljeno je ukupno dvanaest znanstvenih radova, a njihovi su autori Petar Strčić, Dragovan Šepić, Miroslav Bertoša, Josip Turčinović, Branko Marušić, Josip Bratulić, Zlatko Vincec, Aldo Starić, Ive Rudan, Mirjana Strčić, Mladen Milohanić i Martin Modrušan.

Uvodni rad Petra Strčića pod naslovom *Prijelomna vremena Istre i Juraj Dobrila* na najbolji način uvodi čitaoca u problematiku koja se kasnije razrađuje u nastavku zbornika. On precizno rekonstruira ta prijelomna vremena u kojima je jedan seljak, »... pripadnik najdonjeg sloja tadašnjega hijerarhijski i klasno vrlo izdiferenciranog društva, kao u priči, shvatio svoj trenutak povijesne šanse i — iskoristio je u cijelosti«. Put do obrazovanja i izlaska iz bijede seljačkim je sinovima uglavnom bila odjeća katoličkog svećenika i tim je putem i Dobrila iz minijature, veoma siromašne, težačke rodne kuće u Ježenju gotovo ravno uskočio u biskupske dvorove Poreča i Trsta. Na jednom mjestu Strčić je postavio pitanje, a odmah dao i argumentiran odgovor, o Dobrilinom odnosu prema eksploatorima, domaćim odrodima i stranim došljacima. Malo dalje to je pitanje prošireno i na odnos prema pripadnicima druge generacije hrvatskih političkih radnika (Laginja, Spinčić, Mandić). Bitno mjesto njihovog međusobnog neslaganja autor nalazi u naglašenom pravaškom radikalizmu i čvrstom kroatizmu koji se nisu uklapali u Dobrilin jugoslavenski svjetonazor, niti su mu bili prihvatljivi.

Politička koncepcija Jurja Dobrile predstavljena je u članku Dragovana Šepića koji je na ovom mjestu sažeo i izložio presudne utjecaje za formiranje njegovog pogleda na svijet i na njegova nacionalno-politička gledišta, počev od prvih godina školovanja pa do dolaska na biskupsku stolicu, političkog djelovanja u Istarskom saboru i Carevinskom vijeću, pokretanja prvog i najdugovječnijeg hrvatskog lista Istre »Naša sloga«, odnosa prema talijanskom elementu i borbenoj pravaškoj orijentaciji druge generacije. Dobrili ističe kao pokretača bitnih akcija među istarskim Hrvatima, koje su išle za buđenjem nacionalne svijesti i koje će konačno dovesti do njihove integracije u hrvatsku naciju. Govoriti o njegovim

političkim koncepcijama znači govoriti o nacionalno-političkim gledištima kojima su bili nadahnuti počeci narodnog preporoda u Istri i na Kvarnerskim otocima.

Za Istarsko »akulturacijsko« ravnotežje druge polovice XIX. stoljeća autor Miroslav Bertoša u uvodu naglašava da je to zapravo »niz esejističkih indicijskih paradigma o odnosima etničkih i nacionalnih kultura na istarskom tlu u doba njihovih nacionalno-političkih konfrontacija«. Bertoša je želio utvrditi što se u XIX. st. dogodilo s društvenim strukturama koje je prethodno promatrao u procesu njihovog nastajanja u XVI. st. i razvoju u slijedeće dvije stotine godina. U tom kontekstu sada promatra dodire i međuodnose različitih kultura i etničkih grupa prateći procese »akulturacije«, karakteristične za etnički miješana područja kakvo je i istarsko. Procese kroz koje se odražavaju kompleksni fenomeni »akulturacije« Bertoša je grupirao u dva pola: u pol integracije i pol asimilacije, da bi zatim neke od tih fenomena pojasnio i unutar njih odredio mjesto i ulogu Jurja Dobrile.

Dobrilu kao biskupa analizira Josip Turčinović, i to na tri razine: na nivou Habsburške Monarhije, na razini Katoličke crkve i na razini Dobrile kao osobe. Stil njegova biskupovanja, zaključuje autor, odlučujuće je nadahnut osobnim životnim iskustvom. Sredini u kojoj se kretao djelovao je autentično, istinito, pa je tako s velikim izgledima mogao potaknuti gibanje kojemu ipak nije mogao naslutiti krajnje povijesne domete. Dobrila je bio neobično dinamičan biskup, stalno u pokretu: on obilazi sela i kontaktira s narodom, raspituje se o životnim prilikama, bistriju djecu šalje na školovanje, daje stipendije, traži pomoć i suradnike među svećenicima, sve pod geslom: »Na čast Bogu i dobrobit narodu«.

Nakon Karlovca Juraj Dobrila nastavlja školovanje u Gorici. O tom periodu u zborniku piše Branko Marušić: *Juraj Dobrila in njegova Goriška leta*. U vrijeme njegovog dolaska oko 1832. Gorica je bila malo središte okruga s oko 10.000 stanovnika, većinom talijanskih Furlana, značajnim brojem Slovenaca i nešto Nijemaca. U gradu je radila šestogodišnja gimnazija i dvogodišnji studij filozofije te bogoslovija, a gimnaziju s višim studijem držali su i franjevci u kostanjevičkom samostanu. Mladom Dobrili takva je Gorica mogla pružiti zaista solidnu naobrazbu. Neko vrijeme tu mu je učitelj bio i Jernej Legat, kasnije tršćanski biskup kojeg je na tom položaju (1875) naslijedio baš Dobrila! S izuzetkom Stefana Kociančića, te kasnije nešto mlađeg Volčiča, uz Dobrilu, Marušić ipak ne nalazi bilo kojeg drugog učenika u Gorici koji bi kasnije odigrao neku značajniju ulogu.

Josip Bratulić analizira *Hrvatski književni jezik — sredstvo i cilj Dobriline društveno-nacionalne borbe u Istri*. Dobrila se služio latinskim, njemačkim, talijanskim, vjerojatno i slovenskim, a najviše hrvatskim jezikom, ali izvori njegove jezične naobrazbe nisu dovoljno istraženi. Prekretnicu u formiranju jezika Bratulić vidi u dolasku na školovanje u Karlovac. Nakon toga, u Gorici Dobrila upoznaje strujanja potaknuta Gajevom reformom, a druženje sa Strossmayerom u Beču potiče ga na jača razmišljanja o semantičkom sklopu: jezik — narod. Kada je 1854. objavio molitvenik »Otče, budi volja tvoja!«, koristio se zagrebačkim pravopisom, ali originalnim jezikom kojim dotada u Hrvatskoj nije napisan ni jedan drugi molitvenik. Odlike tog jezika su jezgrovitost, kratkoća rečenica, jasnoća izražene misli. Kasnije, u poslanici iz 1858. ijekavski govor Dobrila je zamijenio ikavskim, vjerujući da će biti razumljiviji. Na kraju će se vratiti pisanju zagrebačkoga jezično-književnog kruga.

Primjer molitvenika »Otče, budi volja tvoja!« (I. i VII. izdanje) Zlatku Vinceu je poslužio za izradu rada *Odras književnojezičnih prilika u Hrvatskoj u Dobrilinoj pisanoj riječi*. Iako je primao, donekle i usvajao Kurelčeve jezične savjete, Dobrila u načelu nije prihvatio arhaičnost i čistunstvo Riječke filološke škole. Kao ranije Bratulić, i Zlatko Vince tvrdi kako se on s pravom opredijelio

za Zagrebačku školu. Svako ponovljeno izdanje ovog molitvenika obilovalo je jezičnim dotjerivanjima. No, neke arhaične izraze Dobrila je ipak zadržavao jer su se već nametnuli dugotrajnom upotrebom, a rukovodio se i jezičnom stvarnošću koja je u to vrijeme vladala u Istri, što je znatna prednost Dobrilinu osebujnom izričaju.

Pastirska pisma analizira Aldo Starić u radu *Teologija Dobrilinih poslanica*, i to kao dokumente o biskupovim vjersko-teološkim razmišljanjima u različitim, za crkvu značajnim, situacijama. U tim pismima teološka misao do izražaja dolazi fragmentarno i na osnovi tih fragmenata autoru je teško rekonstruirati neku zaokruženu cjelinu. U članku u dana korisna opća obavještenja o poslanicama koje su nastale u vrijeme Dobrilinog biskupovanja u Poreču i Trstu. Većinom su to bile korizmene poslanice na hrvatskom i talijanskom jeziku, ali nije sa sigurnošću utvrđeno da li i na slovenskom. Objavljivane su kao brošure ili kao korizmeni plakati i autor je naveo njihov popis i teme koje su obrađivane. U dva važna poglavlja — »Crkva-institucija i organizam« i »Crkva i moderni svijet«, Starić pokušava osvijetliti biskupova shvaćanja o teologiji crkve »u sebi«, a zatim se dotiče njegova gledišta o pitanju papine nepogrešivosti i držanja nakon koncila 1870. godine.

Sada već pokojni Ive Ruđan pripremio je rad *Juraj Dobrila u istarskoj usmenoj predaji*. U oblicima usmenog narodnog stvaralaštva njegov je lik zauzimao vidno mjesto prvenstveno zbog stvaraočeve potrebe za izborom osebujnog lika te njegove obrade u nekom obliku umjetničkog izraza. To je lik svestranog autoriteta u socijalnom, ekonomskom, duhovnom, vjerskom i svjetovnom pogledu, autoritet preko kojeg je istarski čovjek druge polovice XIX. st. iskazivao i potvrđivao točnost svojih pogleda. Već poznati sadržaji priča i poslovice vezivali su se uz Dobrilino ime dobivajući time novu snagu i potvrdu, veću nego kad bi njegovog imena bili lišeni. Radi pojašnjenja izrečenih misli, autor je svoj rad dopunio s nekoliko anegdota, jednim od oblika stvaralaštva kakvo je u hrvatskoj seoskoj sredini Istre tada bilo ne samo dominantni nego gotovo i jedini oblik.

Mirjana Strčić dokumentarno i s mnogo akribije analizira *Ulogu Jurja Dobrile u izdavanju prvih hrvatskih glasila Istre i Kvarnerskih otoka*. Najprije je pregledno prikazala početke prosvjetno-preporodnog rada u Istri i na Kvarnerskim otocima i osvijetlila uvjete koji su Dobrili omogućili da poduzme akcije koje će biti važne za razvoj hrvatskoga narodnog preporoda, tj. izdavanje kalendara »Istran« i pokretanje lista »Naša sloga«. Dalje je objašnjeno na koji je način pokrenuto izdavanje tog kalendara i zašto se nije nastavilo s objavljivanjem, već je mjesto njega 1870. pokrenuta »Naša sloga«. U vezi s »Našom slogom« Mirjana Strčić raspravlja o tezi po kojoj je za pokretanje lista inicijativu dao Mate Bastian. Na osnovi istražene arhivske građe autorica odbacuje svaku sumnju o presudnoj Dobrilinoj ulozi u ovom pothvatu, a Bastiana vidi kao jednog od neposrednih realizatora njegove zamisli. Ovaj rad sigurno predstavlja dosada najiscrpniji prikaz Dobriline uloge u pokretanju kalendara »Istran« (1869) i lista »Naša sloga« (1870) — prvih glasila Hrvata Istre i Kvarnerskih otoka.

Na kraju su dani prikazi građe o Jurju Dobrili u arhivima. U prvom prilogu Mladen Milohanić iznosi podatke o dijelu opsežne građe koja se čuva u Austriji i Italiji: *Juraj Dobrila u državnim arhivima i štampi Beča i Trsta*. Autor ističe gotovo fantastičan podatak o čak 22.000 listova sveukupne Dobriline korespondencije i dokumentacije! Građa u bečkim i tršćanskim arhivima značajna je već i zbog važnih državno-političkih instanci s kojima je on, kao građanin zastupnik i biskup, bio u stalnom komuniciranju. Pored arhivskih dokumenata, istraživačima stoje na raspolaganju i članci u tadašnjem tisku, sačuvani u bibliotekama — štampani stenografski zapisnici sa sjednica Carevinskog vijeća, bečke

i tršćanske novine i dr. Milohanić u prvom redu daje pregled građe koja se odnosi na djelovanje Dobrile kao biskupa (1854/57—1882) te kao zastupnika (1861—1865) i biskupskog kandidata (1838—1842). U pregledu građe navedeni su neki markantniji spisi, uz citate.

Martin Modrušan: *Dobrila u zagrebačkim arhivima*, konstatira da su njegove veze sa službenim Zagrebom bile slabe. Vjerojatno je razlog tome i u biskupu Mihanoviću, Madžaru koji hrvatski niti je znao niti bi pomogao Dobrili kao hrvatskom rodoljubu. Zbog toga je on često morao zaobilaziti Zagreb i upućivati se u Đakovo svom pouzdanom i dobrom prijatelju Strossmayeru te u Ljubljanu i neka druga mjesta. Usprkos tadašnjim slabim vezama službenog Zagreba s Istrom, ipak se može naći značajna dokumentacija o Dobrili, osobito u velikim arhivima kao što su Arhiv Hrvatske i Nadbiskupski arhiv u Zagrebu.

Ova dva posljednja rada imaju svoju osobitu vrijednost, prvenstveno stoga jer sustavno daju pregled sačuvane dokumentacije o biskupu Dobrili i zapravo predstavljaju neke vrste »arhivski vodič«. Stariji Dobrilini biografi rijetko su posezali za arhivskom građom, pa je ova godišnjica bila prilika da se, prvi put u ovih sto godina, krene s upozorenjem na nju.

Na preostalih osamdesetak stranica knjige, uz bogat slikovni i drugi dokumentarni materijal upozoreno je na manifestacije koje su priređene u dvorištu pred Dobrilinom (obnovljenom) rodnom kućom u Velom Ježenju te u Tinjanu, Poreču i na kraju na groblju Sv. Ane (gdje je Dobrila pokopan) i u katedrali Sv. Justa u Trstu. (Ovdje treba upozoriti na jednu, upravo povijesnu, činjenicu: tom prigodom je održana misa i na hrvatskom jeziku — prvi put nakon veoma dugog vremena!). Nakon toga, kraćim prilogom Ivana Bartolića opisan je crkveni dio obilježavanja stogodišnjice Dobriline smrti, također vrijedan prilog proslavi.

Ovo izdanje, grafički i tehnički veoma uspjelo i riješeno na zavidnom nivou, u nakladi od 2.500 primjeraka zajednički su objavili Organizacioni odbor za obilježavanje 100-godišnjice smrti Jurja Dobrile pri OK SSRN Pazin, Čakavski sabor, Pula, Istarsko književno društvo »Juraj Dobrila« iz Pazina, Društvo svećenika Sv. Ćirila i Metoda, također iz Pazina i Povijesno društvo Istre Pula. Na čelu Uredničkog odbora stajali su Galiano, Labinjan (glavni urednik) i Petar Strčić (odgovorni urednik), a poslove tajnika Uredništva vodio je Anton Hek. Knjigu je tehnički uredio Drago Kolić, a likovno rješenje korica Neven Šperanda. Tiskanje je završeno u veljači 1985. u TRO »Istratisak« u Pazinu.

Dr. Juraj Dobrila, istarski svećenik, profesor na tršćanskoj bogosloviji, porečko-puljski te tršćansko-koparski biskup jedna je od najistaknutijih ličnosti u povijesti Istre i Slovenskog primorja uopće. Uz dr. Dinka Vitezića vođa je prve — jugoslavenski, štosmajerski orijentirane — generacije istarsko-otočnih Hrvata, presudni činitelj u narodnom preporodu Istre i Kvarnerskih otoka u periodu od 40-ih do 80-ih godina. O svemu tome svjedoči sadržaj ovoga kapitalnoga djela o Dobrili — prvog nakon sličnoga, ali znanstveno i stručno gotovo neupotrebljivog zbornika iz 1912. godine. Izvrsno uređen, za naše prilike gotovo i luksuzno pripremljen, sadržaj zbornika mnogo pridonosi širenju našeg znanja o periodu istarske povijesti u Dobrilino doba te predstavlja velik doprinos hrvatskoj i jugoslavenskoj historiografiji.

Radovan Vlaketić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAC: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šaljite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 30.000 d

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1989.